

ENDRÉSZ KATALIN

A NORVÉG ÉS AZ IZLANDI KÖNYVTÁRI RENDSZER BEMUTATÁSA

I. A NORVÉG KÖNYVTÁRI RENDSZER, ÚJ KIHÍVÁSOK A LÁTÓHATÁRON

Norvégia területe 385 199 km², lakosainak száma 4,6 millió (népsűrűség 14 fő/ km²).

Rövid történeti áttekintés

A norvég könyvtárak története a 18. századba nyúlik vissza. A legfontosabb alapokat a *Királyi Norvég Tudományos Akadémia Könyvtára* (Trondheim) és a *Christania Könyvtár* (Oslo) jelentették. Az *Oslói Egyetemet* 1811-ben alapították, itt nyílt meg az első egyetemi könyvtár. A nemzeti könyvtári feladatokat 1815-ig a kopenhágai *Királyi Dán Könyvtár* látta el, tőle vette át az Oslói Egyetem.

Az USA-ból származó korszerű könyvtári eszmék a norvég könyvtárakra is hatottak, az áttörés 1900 körül következett be a szabad hozzáférést hirdető könyvtári reformmal. A második világháborút megelőzően a könyvtárosokat az USA-ban és Angliában képezték. A *Norvég Könyvtáros Egyesületet* 1913-ban alapították, célja a könyvtárpolitika fejlesztése és a kormánnyal való együttműködés volt.

A norvég könyvtári rendszer

A norvég könyvtárak hagyományosan két szektort alkotnak: az iskolai és közkönyvtárak tartoznak az egyik, a kutató- és a szakkönyvtárak a másik csoportba.

Közkönyvtárak

A közkönyvtári rendszert több mint kétszáz éve bárki szabadon használhatja. 1840-ben 230 volt a közkönyvtárak száma. A kormány már 1851 óta támogatta pénzügyileg a könyvtárakat. Az első norvég könyvtári törvényt 1935-ben hozták. Ez kimondja, hogy minden közkönyvtár a könyvtári hálózat része, és részt vesz a közös tevékenységekben, pl. az angol-amerikai hagyományokra épített könyvtárközi kölcsönzésben. Az elmúlt 10 évben évente mintegy 30 könyvtárat zártak be, így számuk 1184-ről 892-re csökkent.

Statisztikák

2004-ben a közkönyvtárak gyűjteménye 22 millió egység, a könyvtári látogatók száma 22,9 millió volt. (Az ország összlakossága: 4,6 millió.) A kölcsönzött művek 74%-a könyv, a többi zenei, videodokumentum, hangskönyv stb. volt. A közkönyvtárak 99%-a díjmentesen ajánl olvasóinak internet-használatot.

Mozgókönyvtári szolgáltatások

Norvégiában már több mint ötven éve szerveznek könyvtári buszokat a kötelező közkönyvtári szolgáltatások támogatására, 2003-ban 35 busz és egy hajó vett részt benne.

Iskolai könyvtárak

Az elemi iskoláknak 1827 óta kell, hogy legyen könyvgyűjteményük. Az iskolai könyvgyűjtemény egyik feladata, hogy a diákokat szabadidős olvasmányokkal lássa el, a másik a pedagógiai tevékenység támogatása. Az 1985. évi könyvtári törvény szerint a könyvtári szolgáltatásokhoz középiskolások is hozzáférhetnek. Több kistéleplésen közös az iskolai és a közkönyvtár.

Megyei könyvtárak

Norvégiában 19 megyei könyvtár van, feladatuk: tanácsadás a megyében lévő városi könyvtáraknak, és a szakképzés segítése. Fontos szerepet játszanak a könyvtárközi kölcsönzés nemzeti rendszerében, többen mozgókönyvtárakat is működtetnek.

Felsőoktatási és tudományos könyvtárak

A felsőoktatási, szak- és tudományos könyvtárak száma 336. A statisztikák szerint 19 millió könyvet és folyóiratot, valamint 11 millió digitális dokumentumot tartanak nyilván. 2003-ban a kölcsönzések száma 4 millió volt, és 6 millió látogatót regisztráltak.

A felsőoktatási, szak- és tudományos könyvtárakat is érintik a változások, sok kis könyvtárat bezártak. Felgyorsult az átmenet a nyomtatott dokumentumokról az elektronikusokra, az utóbbiak számának növekedése évenként 30%. Az elektronikus dokumentumok számának emelkedése olyan kérdéseket vet fel, mint a nagyobb információs műveltség iránti igény, a tárolás kérdései, a kiadványok alternatív formái, a szerzői jog és a licencelés. Az utóbbi két évben a látogatók száma a szakkönyvtárakban mintegy 20%-kal nőtt. A haladás egyik útja a szorosabb együttműködés a szak- és a közkönyvtárak között. Regionális projektek indultak, pl. Østfold és Oppland megyében.

A **felsőoktatási** könyvtárak csoportjába öt egyetemi könyvtár, hat tudományos és műszaki főiskolai könyvtár, két művészeti iskolai könyvtár és 25 állami főiskolai könyvtár tartozik. Ezenkívül a magánfőiskolákon is vannak könyvtárak. A felsőoktatási könyvtárak nagy részét az állam működteti a kormányzat jogi rendszerében. Az adatbázisokat, e-folyóiratokat és e-könyveket az oktatók és a hallgatók munkahelyükről is elérhetik, ezért a szolgáltatások terén a könyvtárak állandóan új kihívásokkal szembesülnek.

A könyvtár mint oktatóközpont

Az új kutatási és oktatási módszerekbe történő nagyobb befektetés, és a jövőbeli oktatási reformok miatt szigorodtak a követelmények a felsőoktatási és a szakkönyvtárakkal szemben. A *minőségi reform* hatott a pedagógia fejlődésére, és elősegíti az intézmények közötti szakmai együttműködést. Sok oktatási intézmény létrehozta saját oktatóközpontját, így a könyvtár fizikailag is része lett a tanulásnak.

A BIBSYS

A *BIBSYS* valamennyi norvég egyetemi könyvtár, a Nemzeti Könyvtár, számos főiskolai és tudományos könyvtár osztott könyvtári rendszere, amelybe mintegy 100 könyvtár tartozik. Segítségével az oktatók és kutatók kereshetnek saját könyvtári állományukban, kölcsönözhetnek, és másolatot rendelhetnek a világhálón. Sok nemzeti és nemzetközi adatbázisban kereshetnek a *Zsearch* közös felületen. A BIBSYS 1972-ben jött létre, működtetését a részt vevő könyvtárak finanszírozzák.

A Nemzeti Könyvtár

A *Nemzeti Könyvtár* elsődleges feladata, hogy a legjobb dokumentációs forrás legyen Norvégiáról az országnak, az emberek és a társadalom számára. A könyvtár gyűjtő és megőrző tevékenységét a kötele-

példány-törvény szabályozza. Ennek megfelelően gyűjti a különféle médiumok mindenfajta információját Oslóban és Ranában.

Már említettük, hogy a Nemzeti Könyvtár története 1815-ig nyúlik vissza, amikor az *Oslói Egyetemi Könyvtár* töltötte be a nemzeti könyvtári szerepet. 1989-ben, alapításakor, a ranai részlegre hárult a kötelees példányok kezelésének felelőssége. A norvég parlament 1992-ben döntött az egyesített, önfenn tartó Nemzeti Könyvtár megalapításáról oslói székhellyel. 1999-ben az Oslói részleg vette át a nemzeti könyvtári funkciókat és gyűjteményeket.

A Norvégiában megjelenő könyvek teljes gyűjteményének kezelése mellett a könyvtár gondozza a norvég közös katalógust, amely 400 norvég könyvtár állományához nyújt hozzáférést; működteti az *Északi/Balti Közös Folyóirat-katalógust*, amelyből az észak-európai államokban 900 könyvtár állománya érhető el. Az internet-szolgáltatások révén és CD-ROM-on több mint 60 adatbázis érhető el.

Itt kezelik a világon a legnagyobb, kötelees példányból származó gyűjteményt: a könyvek, folyóiratok, napilapok, mikrofilmek, fényképek, e-dokumentumok, rádió- és tv-adások anyagai, videók és filmek tárolására 45 km polc szükséges. A gyűjteményekből a ranai részleg mint letéti könyvtár nyújt kölcsönző és másolatkészítő szolgáltatást.

A Norvég Nemzeti Könyvtárat hároméves felújítás után az IFLA-konferencia idején (2005. augusztus) nyitották meg ismét.

A Hangos és Braille-könyvek Norvég Könyvtára

A gyengén látó és diszlexiás olvasók számára külön gyűjteményeket tartanak fenn Oslo, Trondheim és Bergen városokban.

A fehér könyv

A *fehér könyv* 1999-ben jelent meg *A tudás és a tapasztalat forrásai a levéltárakban, könyvtárakban és múzeumokban az infokommunikációs technológia korában* címmel. Ebben merült fel először az ún. összefonódó vagy láthatatlan könyvtári szolgáltatások gondolata, azaz hogy olyan hálózatot hozzanak létre, amelyben a használó bárhol fordul könyvtárhoz, ugyanolyan szolgáltatásban részesül, akár valóságos, akár virtuális gyűjteményt szeretne igénybe venni.

A Norvég Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Hatóság (ABM)

A testület a könyvtárügyet korábban irányító hivatalok és a múzeumi hatóság összevonásával jött létre, közintézményként a Kulturális és Egyházügyi Minisztériumhoz tartozik. Ennek köszönhetően megszűnnek az éles határok a felsőoktatási és szakkönyvtárak, valamint a közkönyvtárak között.

Az összefonódó könyvtári szolgáltatások

A következő néhány évben az összefonódó könyvtári szolgáltatások létrehozása a cél. A felhasználó megközelítőleg ugyanazt a kiszolgálást kapja, függetlenül attól, hogy melyik könyvtárba látogat; így összekapcsolhatók a létező és a virtuális gyűjtemények, szolgáltatások. A témában Østfoldban és Opplandban indult projekt. A szolgáltatások szakosítása, a közreműködők oktatása, a hálózatalapú források beépítése, az új típusú szolgáltatások elérését célozták meg a régióban. Bevezették az ún. *lebegő könyvgyűjtemény* fogalmát: e szerint a könyvtárközi kölcsönzés keretében a valamely könyvtárnak elküldött művet a kérő könyvtárban tartják mindaddig, amíg valaki nem kéri ismét. A megyei könyvtár az újonnan vett könyvet annak a könyvtárnak továbbítja, ahonnan azt először kéri, ezután a könyvtárakban körözik az új könyveket.

A Norvég Digitális Könyvtár

A *Norvég Digitális Könyvtár* az ABM irányítja, amely a felsőoktatási és közkönyvtárak első közös stratégiai terve. A digitális könyvtár olyan rendszer lesz, amely eltörli a határokat az egyes könyvtárak között, és azok információs forrásait mindenki számára egyszerűsített formában teszi elérhetővé. A programot öt évre tervezték.

A Digitális Könyvtár elemei

Tartalom: a digitális könyvtár mindenfajta dokumentumot tartalmaz: szöveget, fotót, hang- és videoanyagokat; hozzáférést enged a nem digitális anyagokhoz is. A cél a minél nagyobb mennyiségű digitális tartalom létrehozása. A munkában a levéltárak és a múzeumok is részt vesznek.

Szolgáltatások: keresés, tartalom-előállítás és -szervezés, dokumentumrendelés és -küldés, jogosultság-ellenőrzés.

Technológiai keretek: a hálózat lehetővé teszi majd a különféle szolgáltatások, metaadatok és tartalmak integrálását. Ehhez olyan egyezmény szükséges, amely jóváhagyja a hálózatban alkalmazandó szabványokat.

Felhasználói interfészek: azokat a felhasználói ablakokat jelentik, amelyek a digitális könyvtár tartalmára nyílnak. A legfontosabb, hogy kezelni tudják a hatalmas mennyiségű információt, és a hozzáférés több helyről is történhessen.

Könyvtári konzorciumok: céljuk, hogy a könyvtárak a pénzükért több tartalomhoz jussanak, és mind az ő, mind a szolgáltatóik adminisztrációja csökkenjen.

Hálózati könyvtárak

A *Bibliotekvakten.no* volt az első virtuális tájékoztató szolgáltatást nyújtó projekt, amely interaktív üzemmódban működött. Az ezt megelőző kísérleti projektekre Vestfold megyében került sor, mivel az országos szintű szolgáltatás indítása előtt kisebb körben akarták tesztelni. A Bibliotekvakten.no 14 közepes és nagy könyvtár, valamint az Oslói Közkönyvtár önkéntes együttműködésére épült. A projekt alapját a „Kérdezd a könyvtárat” szolgáltatás jelentette, amelyet egy új, országos szolgáltatással, a „Könyvtár válaszol”-al ötvöztek. Ezek a szolgáltatások a virtuális tájékoztató szolgáltatáshoz hasonlítanak. Fontos, hogy a rendszer összehangolt legyen. A felhasználókat nem érdekli, melyik könyvtárból kapják a választ, csak az, hogy jót kapjanak.

Az irodalom és a könyvtárak egyéb állami támogatása

Az irodalom és a könyvtárak állami támogatási körébe tartoznak a börtönkönyvtáraknak nyújtott segítség, a bevándorlóknak létesített könyvtári szolgáltatások, és a kórházi betegeknek nyújtott könyvtári szolgáltatások.

A közkönyvtárak és a szépirodalom, a nem regény típusú művek vásárlási programja

A programot a *Norvég Művészeti Tanács* 1965 óta működteti. Lényege, hogy garantálja a kiadóknak bizonyos számú kötetek megvételét a közkönyvtárak számára. A könyvtárak a könyveket ajándékba kapják, így a program egyaránt hasznot hoz a kiadóknak, a szerzőknek, a könyvtáraknak és az olvasóknak.

Az élethosszig tartó tanulási és az olvasási programok

Az ún. *alkalmassági reform* célja, hogy minden norvég állampolgárnak legyen lehetősége a tanulásra, szakmai fejlődésre, részt vehessen a képzéseken. A demográfiai változások miatt a jövőben Norvégiában is kevesebb lesz a teljes munkaidőben dolgozók száma, ugyanakkor a lakosság egy része nagyobb támogatást igényel. Az igény a gyorsabb oktatás és a házon belüli továbbképzések felé tolódik el. A fiatalok olvasási készségének hiánya mellett a népesség nagy részének nincs meg az új technológia használatához szükséges képzettsége. Mindezek hátráltatják az új, tudásalapú társadalom létrehozását.

A lakosság igényeinek leginkább a 24 órás szolgáltatások felelnek meg. Az új szolgáltatások egyetemes tervezésénél a fő cél, hogy mindenki számára érhető, életét valóban megkönnyítő termékeket kapjon külön költségek nélkül.

A *Den kulturelle skolesekken (DKS)* a Kulturális és Egyházügyi Minisztérium, valamint az Oktatási és Kutatási Minisztérium közös kezdeményezése. Célja, hogy a tanulók még iskolaéveik alatt megismerjék a valódi kulturális értékeket. 2005-ben a projekt 22 millió eurós támogatásban részesült, az iskolák és kulturális intézmények együttműködésére támaszkodik országos, regionális és helyi szinten egyaránt. Az egyik fő cél az olvasás ösztönzése. A projekt lehetőséget ad arra, hogy a közkönyvtárak új módszereket fejlesszenek ki az olvasási készség javítására, és szorosabb kapcsolatba kerüljenek a helyi oktatási rendszerrel.

A *!Les* néven létrehozott új ernyőszerkezet a gyermekek és a fiatalok olvasásszeretét hivatott támogatni. Egy 1997-ben végzett kutatásra épül, amelynek keretében a 11–16 évesek olvasási szokásait vizsgálták. A *!Les* által szervezett és koordinált programok országos szintűek, amelyeknek a könyvtárak gyermekrészlegei és az iskolai könyvtárak adnak otthont.

A norvégiai könyvtárépületek

1990 és 1999 között **194 közkönyvtár** költözött új helyszínre. Néhány új egyetemi és főiskolai könyvtár is épült az elmúlt tíz évben, közöttük a legvonzóbb az Oslói Egyetemi Könyvtár. Amint arról már szó volt, ezek a könyvtárak egyben oktatóközpontok is.

Nemzetközi együttműködés

Az észak-európai (Nordic) országok szoros kapcsolatban állnak egymással, nagy a hasonlóság a népesség és a politikai rendszerek között. A skandináv könyvtárakban bevezetendő irányzatok és stratégiák eszközeként 1968 óta közösen adják ki a *Scandinavian Public Library Quarterly* című folyóiratot, amely a felsőoktatási és közkönyvtárak fejlesztéseit és trendjeit mutatja be. A norvég könyvtári szektor szoros kapcsolatot tart fenn a nemzetközi könyvtári szervezetekkel és könyvtári hálózatokkal, különösen az IFLA-val.

Könyvtári jelentés: új évezred?

Egy 2004. évi kormányjelentés nyomán megbízták az ABM-et a könyvtári terület legfontosabb problémáinak feltárásával. A cél egy olyan általános stratégiai dokumentum összeállítása, amely egységbe fogja a szakterületet, kiterjed mind a felsőoktatási, mind a közkönyvtárakra. Az új könyvtári irányelveknek tükrözniük kell a társadalmi változásokat a technológia, a tudás megszerzése és a kultúra területén. A *könyvtári jelentés* fontos eszköz lesz az összefonódó könyvtári szolgáltatások kialakításában is; sőt a kormány könyvtárpolitikájának alapját képezi.

II. AZ IZLANDI KÖNYVTÁRI RENDSZERRŐL

Könyvtári fejlesztések elektronikus környezetben Izlandon

Az országról

Izland területe 103 ezer km², lakosainak száma 300 ezer (népsűrűség 3 fő/ km²). A lakott települések elsősorban a főváros, Reykjavík körül és a partvidéken találhatók, mivel a sziget közepén vulkánok, gejzírek, lávával borított földek és jeges folyók vannak. Másrészt ezek a belső területek hatalmas energiaforrást jelentenek a gazdaság számára.

Az izlandiaknak saját nyelvük van. Demográfiai jellemzőit tekintve a népesség homogén, a lakosság jól képzett, és jártas a korszerű technológiák alkalmazásában. Kulturális szempontból Izland a skandináv régióhoz tartozik. Az első telepesek a viking lázadók voltak, akik elsősorban Norvégiából érkeztek a 9. században, de a kelták nyomai is megtalálhatók. Izland 1262-ig önálló állam volt, ekkor került a norvég király uralma alá, majd Norvégiával együtt a dán királysághoz. Dániától saját alkotmányt (autonómiát) kapott 1874-ben, önálló köztársaság azonban csak 1944-ben lett. Lakosainak száma abban az időben 128 ezer körül volt.

A világ kulturális örökségét két, izlandi nyelven a 12. és a 13. században írt elbeszélés, *Az izlandiak sagája* és az *Eddák* gazdagítja. A művek keletkezésének idején Izland volt az egyetlen skandináv ország, ahol az irodalmi tevékenységhez a saját nyelvüket használták, mivel annyira távol volt a többi lakott földrésztől. Az ősi nyelvet és a hagyományokat majdnem változatlan formában sikerült mind a mai napig megőrizniük. A nyelv egyik sajátossága, hogy jóformán nincsenek tájnyelvek és nyelvjárások, bár a lakosok elég szétszórtan élnek. Az embereket évszázadokon keresztül az írástudás és az olvasás szeretete hozta össze.

Az izlandi könyvtárak története

Az első olvasókör 1790-ben alakult, főleg képzett emberekből álló klub volt, tagjai együttes erővel vásároltak külföldi könyveket, amelyeket aztán egymás között cseréltek. Az első, a köz számára lényeges hozzájárulást is jelentő szervezet a Flatey-szigeten alakult. Alapítói házasságkötésük napján elhatározták egy „haladó intézmény” életre hívását, amely olvasókörként, iskolai és kulturális központként fog működni. Az állományt a nászajándékba kapott pénzből kezdték építeni. Az első könyvtáráruháza Flateyben 1864-ben építették. Ezt a mindössze 16 m²-es épületet az alapítók emlékére építették újjá. 1880 és 1920 között mintegy 200 olvasókör alakult, céljuk az életfeltételek és az oktatás színvonalának javítása volt. A Nemzeti Könyvtárat 1818-ban alapították.

Nemzeti Könyvtár (1818–1994)

A könyvtár alapítását külföldi látogatók kezdeményezték, akik megdöbbenve tapasztalták, hogy azon a szigeten, ahol évszázadokkal azelőtt jeles irodalmi művek születtek, az emberek könyvek nélkül élnek. Támogatásuk és lelkesedésük nyomán Európa-szerte gyűjtötték az adományokat a könyvtár megnyitásához, amire 1825-ben került sor. Első helye a katedrális tetőtere volt; a megnyitó idején az állomány 1545 kötetet tett ki. A könyvtárat 1881-ben átköltöztették a parlamentbe, önálló épületét 1909-ben nyitották meg. Az Egyetemi Könyvtárral történt összevonásáig itt működött.

A Nemzeti Könyvtár alapítása után nem sokkal az izlandi kiadványok letéti könyvtára lett, majd 1886. évi kötelezpéldány-törvény értelmében minden publikációból két példányt kell kapnia és őriznie. Ez az állomány majdnem teljesen mondható, 1534-től található itt nyomtatott művek. Különgyűjteményei között jelentős helyet foglalnak el a kéziratok és a könyvtárnak adományozott magángyűjtemények. A nemzeti bibliográfiát 1888-tól adják közre. Ez kezdetben mint az új szerzemények bibliográfiája,

1944-től a könyvtár évkönyvének részeként, 1974-től ismét önálló kiadványként jelent meg, 1979-től számítógéppel állítják elő. Az 1994-ben történt összevonásig a könyvtárban dolgozók létszáma 40 volt.

Az Izlandi Egyetem Könyvtára (1940–1994)

Az Izlandi Egyetemet 1911-ben alapították három korábbi szakiskola, a Műszaki Iskola (alapítva 1847-ben), az Egészségügyi Iskola (1876) és a Jogi Iskola (1908) összevonásával, amelyek egyetemi karokként folytatták működésüket. Az alapításkor létesített negyedik kar (akkori nevén Filozófiai Kar) a bölcsészettudományi. A szakiskoláknak megvolt a saját kis könyvtáruk. Az Egyetemi Könyvtár először a parlament épületében kapott helyet, majd az egyetem önálló, 1940-ben átadott épületében már saját területe lett. Ebben az időben a hallgatók száma 280 körül volt. Az Egyetemi Könyvtár is megkapta a letéti könyvtár státust, így a kezdetektől minden izlandi kiadvány egy példánya itt is megtalálható. Bár a hallgatók száma folyamatosan nőtt, a könyvtárnak 1945–1964 között egyetlen főállású alkalmazottja volt. Az összevonás előtt a dolgozók száma 33 volt.

A könyvtár számítógépesítése 1986-ban kezdődött az első CD-ROM-kiadványok beszerzésével. A következő lépés 1990-ben a *Libertas* nevű, integrált könyvtári rendszer üzembe állítása volt. Ezt a rendszert több kutatóintézeti könyvtár is használta, valamint a *Gegnir* nevű központi katalógust is ezzel építették. A központi katalógusba a nem izlandi dokumentumokról mintegy 200 ezer rekordot a brit *Sastec* cég vitt be, az izlandi anyagok retrospektív katalogizálását a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár munkatársai végezték.

Izlandi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (1994–)

A jelenleg is működő könyvtárat 1994-ben nyitották meg egy új és tágas épületben, bár a két könyvtár egyesítéséről már az 1950-es években szó volt. A parlament 1974-ben hozott döntést arról, hogy új könyvtárárpülettel emlékezzenek meg az ország 1100 éves fennállásáról. Az építkezés húsz évig tartott, és finanszírozásához a parlament külön adót vezetett be. Az új épület területe 13 000 m², mintegy 700 olvasó befogadására alkalmas. Sok olvasói helyen van számítógép vagy laptopok internet-csatlakoztatására alkalmas végpont. 2005-re, amikor a hallgatók száma 8000 körüli, a munkatársaké pedig kb. 100, mindez már kevésnek bizonyult. 1994-ben az új könyvtár jogi helyzetét is rendezték, tíz év működés után azonban ez is felülvizsgálatra szorul.

Áttekintés könyvtártípusok szerint

Egyetemi és kutatókönyvtárak

Amikor a Nemzeti és az Egyetemi Könyvtárat összevonták, mindössze egy egyetem volt az országban. Számuk azóta nyolcra nőtt; ez magában foglalja az egyetemeket, az egyetemi szintű képzést nyújtó főiskolákat és egyéb intézményeket. Néhány közülük magánkézben van, másokat az állam tart fenn. Minden egyetemnek van könyvtára, de az oktatási programok sok esetben inkább az elektronikus források hozzáféréseire támaszkodnak, mint a kisebb, de valódi könyvtárra. Az 1998-ban létesített Reykjavíki Egyetemen különösen nagy súlyt fektetnek az elektronikus forrásokra az általuk oktatott számítástudományok, az üzleti élet és a jog területén. Megfigyelhető tendencia: a kisebb intézeteket nagyobb egységekbe vonják össze, hogy a hallgatók kiszolgálását jobban támogassák, beleértve a könyvtárat is.

A kutatóintézeti könyvtárak számát 40–50-re becsülik. A legnagyobb országos kutatóintézeteknek jelentős gyűjteményű könyvtáruk van, mint például a tengeri kutatások és a halászat területén, vagy a Nemzeti Energiahatóság fenntartásában. Általában elmondható, hogy a legtöbb kutatóintézetnek saját könyvtára van, de a kutatás és a fejlesztés információellátására inkább az elektronikus forrásokat veszik igénybe. A könyvtárak az intézet szervezetébe tartoznak, külön jogszabály nem rendelkezik róluk.

Közkönyvtárak

A közkönyvtárak a régi olvasóköri alapján jöttek létre, jogi szabályozásukra először 1955-ben került sor. Rendelet mondta ki, hogy az országot 30 könyvtári körzetre osztják, és minden közösségnek – csekély mértékű állami támogatás mellett – könyvtári szolgáltatást kell nyújtania. Az irányításra az Oktatási Minisztériumban önálló igazgatói feladatkört hoztak létre. Az újabb, 1976. évi törvény a közkönyvtárak működtetését teljes egészében a helyi önkormányzatokra bízta. Ebben az időben több mint 170 közkönyvtár működött. A települések kis mérete miatt közülük több hetente csak néhány órát tartott nyitva, a könyvtárosok önkéntesek voltak. A legújabb, 1997. évi törvény előírja: a közkönyvtárak feladata, hogy a helyi lakosságnak lehetővé tegyék az elektronikus dokumentumok elérését. Ennek következtében a közkönyvtárak az utóbbi években jelentős fejlődésnek indultak, korszerű elhelyezést és felszerelést kaptak. A legnagyobb közkönyvtár a *Borgarbókasafn*, a Reykjavíki Városi Könyvtár, amelyet 1923-ban nyitottak meg, hat fiókkönyvtárat és egy mozgókönyvtárat működtet.

Iskolai könyvtárak

Az általános iskolákban az 1970-es években kezdték meg könyvtárak létesítését, először egy-egy iskolában, majd módszeresen mindenhol. 1970-ben a Reykjavík város által kiadott határozat értelmében minden iskolában kell lennie könyvtárnak, amely a dán modell alapján az oktatási program szerves része. A parlament által 1974-ben elfogadott oktatási törvényben egy paragrafus mondja ki ugyanezt. Az első években a központi kormány 50%-kal járult hozzá a könyvtárlétesítés költségeihez, ebben az összegben tanulónként tíz könyv ára is benne volt. Ez a megoldás azonban nem volt elég hatékony, mert néhány kisebb iskolában, ahol a tanulók száma még a tízet sem érte el, a pénz kevésnek bizonyult. Ezután szervezték meg Reykjavíkban a mai napig működő iskolai könyvtári központot, amelynek feladata az iskolai könyvtárak tervezése, a könyvtári dokumentumok beszerzése és feldolgozása, beleértve az online katalógizálást.

A középiskolákban, ahol a 16–20 év közötti korosztály tanul, a könyvtárak különbözőképpen fejlődtek, több helyen magángyűjteményekből vagy támogatásokból. Az 1996. évi, középiskolákkal foglalkozó oktatási törvény szerint minden középiskolában kell lennie könyvtárnak. Az egyik legfontosabb pont értelmében az iskolai könyvtárnak meg kell teremtenie az elektronikus információelérést, és az ehhez szükséges számítógépeket. A tanulóknak önállóan kell tudniuk keresni, ami az információs írástudás el-sajátításában fontos.

Könyvtárosképzés

A könyvtárosképzést az Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosa kezdeményezte 1956-ban. Ő állította össze azt a képzési programot, amely szerint több mint két évtizeden keresztül folyt az oktatás, néhány rész-munkaidős oktató bevonásával. A program eredeti célja munkatársak képzése volt a két nagy könyvtár (a nemzeti és az egyetemi) számára. A könyvtár szakot második vagy kiegészítő tárgyként lehetett felvenni, elsősorban az izlandi történelem és irodalom szak mellé. Az első könyvtáros 1965-ben kapta meg az alapképzést jelentő diplomát. A közkönyvtárakban önkéntesen dolgozók – főként írók – számára nem volt képzési forma.

Az 1972–1976 közötti évek jelentős fordulatot hoztak az oktatásban; az új irányzatokba a könyvtárosképzés is igyekezett bekapcsolódni. Az 1973-ban alapított *Hivatásos Könyvtárosok Egyesületének* egyik fő célja a könyvtárosok képzése volt. 1975-ben lépett be az Izlandi Egyetemre az első főállású könyvtári oktató, majd a könyvtár tanszéket az 1976-ban létesített társadalomtudományi karra helyezték át.

A könyvtárosképzés jelenleg a hároméves alapképzés egyik választható szaka, amely mellé a hallgatók bármely más karról választhatnak kiegészítő szakot, vagy ennek külföldi megfelelőjét. A most folyó képzési programot végző hallgatók mind a magán-, mind a közsférában keresett szakemberek. A prog-

ram lehetőséget nyújt iskolai könyvtárosi kiegészítő képzésre is, ami elsősorban az e terület iránt érdeklődőknek fontos.

2004 óta mester fokozatú képzés is folyik, mind könyvtárosi alapképzést szerettek, mind egyéb végzettségük számára. A kutatói fokozat eléréséhez a tanulmányok személyre szabottak, a hallgatóknak nagyobb méretű kutatásban kell részt venniük. Az izlandi könyvtárosok közül sokan külföldi egyetemeken, távoktatás útján szerezték meg a mester fokozatot. A legnépszerűbb egyetemek a walesiek, de kedveltek más egyesült királysági intézetek távoktatási tanfolyamai is.

Gegnir – Országos Könyvtári Rendszer és Közös Katalógus

A nagyközönség számára 2003 májusában nyitották meg az új rendszert, amely egyrészt központi könyvtári rendszer, másrészt a könyvtárak központi katalógusa. Az Egyetemi Könyvtár és a Nemzeti Könyvtár megvette a *Libertas* automatizált rendszert, amely *Gegnir* néven 1991-ben kezdte meg működését. Ehhez számos kutatókönyvtár csatlakozott. Ugyanakkor a *Reykjavíki Városi Könyvtár* másokkal együtt a *DOBIS-LIBIS* rendszerrel építette *Fengur* nevű közös hálózatát. A kisebb könyvtárak különböző rendszereket használtak.

Az 1990-es évek végére a két nagy rendszer felett is eljárt az idő, és új megoldást kellett keresni. Az Oktatási Minisztérium által 1998-ban életre hívott bizottság alapos vizsgálatok után az *Aleph 500* rendszer mellett döntött. Megvásárlásához és karbantartásához 2001-ben megalakult az *Izlandi Könyvtári Konzorcium*, amelynek egyenlő mértékben tagjai az országos és a helyi hatóságok. A konzorcium minden könyvtárral egyedi szerződést köt, amelyben különböző mutatók alapján (pl. a lakosság száma az adott közösségben) számítják ki a fizetendő díjakat.

Az új rendszer üzembe helyezése után egy közös adatbázisba konvertálták a két korábbi nagy rendszerben lévő adatokat. A munka során számos problémával kellett megküzdeniük, mivel nem találtak olyan partnert, akitől átvehették volna a tapasztalatokat. Országos szinten a könyvtárak tevékenységét a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár koordinálja, feladata a nemzeti bibliográfia kiadása is. Itt újabb nehézségekbe ütköztek, és majdnem két év kellett ahhoz, hogy a nemzeti bibliográfia előállításuk zökkenőmentes legyen. Az ugyancsak *Gegnir* nevet viselő katalógus a kisebb könyvtárak adatait egyelőre még nem tartalmazza; az interneten térítésmentesen elérhető.

Országos licenc az elektronikus források eléréséhez

Az országos licencszerződés elektronikus folyóiratok és adatbázisok eléréséhez ötlete 1998-ban merült fel. Az Oktatási Minisztérium által felállított bizottság vizsgálta a szolgáltatókkal folytatandó tárgyalások lehetőségét. Az első szerződést 1999-ben az *Encyclopaedia Britannica* használatára kötötték, ezt követte a *ProQuest* és a többi. A licencszerződésekben az országos hozzáférhetőséget felár ellenében kapják meg.

A kormány nevében a szerződéseket a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár írta alá. A szolgáltatások eléréséhez megnyitották a <http://www.hvar.is> honlapot. Az országon belüli elszámoláshoz a könyvtárak által 2000-ben a nyomtatott folyóiratok előfizetésére fordított összeget vették alapul, és ennek arányában osztották szét a licencdíjat. Tanácsadó testületet állítottak fel, hogy megfontolják, melyik licencet érdemes országos szinten megvenni, és kikkel jobb kisebb konzorciumok vagy esetleg egy-egy könyvtár szintjén tárgyalni.

A költségek könyvtárak közötti elosztása továbbra is fontos kérdés maradt, mivel a kiinduló számítási alap (a 2000. évi előfizetési díj) a későbbiekben gondot okozott: a könyvtárak nem mondhatnak le folyóiratokat, olyan könyvtárak is igénybe veszik az online szolgáltatásokat, amelyek nyomtatott folyóiraatra nem fizetnek elő. Tény, hogy az elektronikus információk az egész lakosság számára hasznosak, a források használata folyamatosan nő.

A Nemzeti Elektronikus Könyvtár

A Nemzeti és Egyetemi Könyvtár a régi izlandi anyagok digitalizálásával és az interneten elérhetővé tételével tette le a *Nemzeti Elektronikus Könyvtár* alapjait. A gyűjteményben megtalálhatók a régi izlandi térképek, a *Saganet* projekt keretében az izlandi sagák kb. 150 ezer oldal kézírata, az 1920 előtt megjelent folyóiratok és napilapok. A *Grönlandi Nemzeti Könyvtárral* és a *Faeroe-szigetek nemzeti könyvtárával* közös projekt keretében digitalizált anyagok a <http://www.timarit.is> honlapon érhetőek el. A legfontosabb izlandi napilap, a *Morgunbladid* kiadója szerződést kötött a Nemzeti Könyvtárral a lap 1913–2000 közötti évfolyamainak digitalizálására. További projektek keretében folyik a szerzői jogi védelem alá már nem tartozó régi katalógusok és könyvek digitalizálása.

A köteles példányra vonatkozó jogszabály 2002. évi megújítása nyomán a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár 2003-tól a weblapok izlandi részeit is gyűjti. Ezek képezik az elektronikus könyvtár legújabb részeit.

Elektronikus Kutatókönyvtár

A Nemzeti és Egyetemi Könyvtár feladatkörébe tartozik az Izlandi Egyetemen folyó kutatások és az oktatás támogatása. Az egyetem által aláírt elektronikus folyóirat- és egyéb licencek képezik az *Elektronikus Kutatókönyvtár* alapját. A következő feladat az elektronikus publikálás, valamint a már közreadott elektronikus publikációk gyűjtése és megőrzése lesz. A munkában számítanak a többi skandináv nemzeti könyvtár együttműködésére.

Jövőkép

Az izlandi kormány közreadta a *Források mindenki szolgálatára: az izlandi kormány információs társadalomról szóló stratégiája, 2004–2007.* c. dokumentumot, amelynek több fejezete közvetlenül érinti a könyvtárakat és az elektronikus környezetet. Különös jelentősége van annak, hogy az ország bármely lakosa bármely számítógépről elérheti a könyvtárak központi katalógusát, és az országos licencszerződésekkel megvett elektronikus forrásokat. Ez a világon egyedülálló lehetőség azt jelenti, hogy az emberek hozzáférhetnek a tudományos információk gazdag tárházához, még akkor is, ha nem kötődnek sem egyetemhez, sem kutatóintézethez.

A jelenlegi kormány célja a posztgraduális és a távoktatás szorgalmazása, a tudásközpontok megalakítása országszerte. Támogatják a vállalkozási kezdeményezéseket, amelyek az elektronikus források elérésére kötött nemzeti licencek élvezői.

III. INTERNETES FORRÁSOK MAGYAR NYELVEN

Norvégia

Berente Terézia, Mikulás Gábor: Norvég főiskolai könyvtárakban. GM Consulting Információ és PR
<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/037/index.php>

GAUSLA, Arne: A Bibliotek norvég adatbázis a könyvtárközi kölcsönzés szolgálatában. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 2007. 4. sz.
http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=4682&issue_id=481

KOLDERUP FLATEN, Trine: Könyvtári szolgáltatások Norvégiában: Hatnak-e a könyvtárak az emberek életére? In: Könyvtári Figyelő. 2005. 4. sz.
<http://www.epa.oszk.hu/00100/00143/00057/trine.html>

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: Könyvtári szolgáltatások Norvégiában: központban az információ. In: Könyvtári Figyelő. 2005. 4. sz. <http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2005/4/baratne.html>

KARLSEN, Signy Irene: A Library Revolution = Scand.Public Libr.Q. 2006. 4.no. 22-24.p.
Raktári szám: P 1496 Ref.
Norvég könyvtári forradalom. Referátum.
[http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/\[in=refl.in\]/?07/155*58688](http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/[in=refl.in]/?07/155*58688)

Válogatás KIT - Könyvtár – Információ – Társadalom legfrissebb rövidhíreiből:

Forradalmi reformterv a norvég könyvtári rendszerben 2014-ig. KIT Hírlevél 2007/3.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=1606>

Könyvtár 2.0 Norvégiában -- több szakértelem kívántatik. KIT Hírlevél 2007/47.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=7702>

Norvég könyvtári stratégia - minimum 6-8 fős könyvtárak. KIT Hírlevél 2007/43.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=7580>

Norvégia: politika az iskolai könyvtárak megerősítésére. KIT Hírlevél 2007/ 7.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=5246>

Északi Könyvtárak 11., Filmes szolgáltatások Norvégiában. KIT Hírlevél 2007/7.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=5245>

A könyvtár nőnemű. És jó-e ez így? KIT Hírlevél 2007/4.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=1700>

Északi Könyvtárak 8. -- Új digitális szolgáltatások. KIT Hírlevél 2007/4.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=1698>

Hol vannak a világ legjobb közkönyvtárai? - Íme, a sor, akikre figyeljünk. KIT Hírlevél 2007/10.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=5356>

Felsőoktatási és közkönyvtár egyben - inspiráló erő forrása. KIT Hírlevél 2007/32.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=7229>

A norvégok még olvasnak könyvet!. KIT Hírlevél 2006/44.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=1188>

Norvég könyvtári adatok. KIT Hírlevél 2003/14.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=967>

Izland

Északi könyvtárak 13/1. - Elektronikus folyóiratok Izlandon. KIT Hírlevél 2007/11.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=5390>

Északi könyvtárak 13. -- Elektronikus folyóiratok nemzeti hozzáférése Izlandon 2. KIT Hírlevél 2007/12. <http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=5424>

Északi könyvtárak 3.1 – Izland. KIT Hírlevél 2006/44.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=cikk&c=1186>

Szászi Júlia: Izland nyári ajándéka. <http://nol.hu/cikk/461646/> Szinte mindegyik falusi fogadóban van kis könyvtár is. Olvasó nép ez, az írástudatlanság gyakorlatilag ismeretlen (imponálóan tud mindenki angolul), sokan maguk is írnak, verselnek - főként pedig a meséknek van nagy keletje...